

ЕТНОГРАФІЧНА І КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ШУХЕВИЧА

Петро АРСЕНИЧ

Український етнограф, фольклорист, культурно-освітній і громадський діяч, дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка Володимир Шухевич відомий передусім як дослідник культури і побуту гуцулів. Він був близько знайомий і співпрацював із А. Шептицьким, І. Франком, М. Грушевським, М. Лисенком, М. Коцюбинським, М. Павликом, О. Маковеєм та ще з багатьма українськими і зарубіжними діячами науки і культури. Ще за життя В. Шухевича було опубліковано ряд статей про його культурно-громадську, педагогічну, редакторську та етнографічну діяльність. П'ятитомну працю "Гуцульщина" за життя вченого високо оцінили вітчизняні й зарубіжні діячі науки і культури. Широко висвітлювалася багатогранна діяльність Шухевича в статтях-некрологах, але згодом протягом більш як півстоліття в радянській Україні про нього забули і згадували тільки побіжно.

Лише в останні роки ім'я Володимира Шухевича стало частіше з'являтися в українських наукових виданнях. У цій статті на основі архівних джерел і маловідомих публікацій розповімо якомога детальніше про життя, культурно-громадську й етнографічну працю Володимира Шухевича, який своєю багатогранною діяльністю залишив помітний слід в історії вивчення етнографії України, а також в громадсько-культурному житті Галичини, сприяючи налагодженню її зв'язків з Наддніпрянською Україною.

Володимир Шухевич, син Осипа, народився 15 березня 1849 року в селі Тишківці Городенківського повіту на Прикарпатті¹. Прадід В. Шухевича Іван Шух (помер на 110 році) походив із села Розвадова на Львівщині. Він мав трьох синів. Перший – Євстахій (1778– 1824) став священиком в с. Раківці Городенківського повіту і назвав себе Шухевичем, другий виїхав до Львова, де прибрав прізвище Шуховський, а третій залишився в рідному селі й зберіг для себе і своїх нащадків батьківське прізвище Шух. Батько В. Шухевича Осип Євстахійович (1816–1870) теж був священиком, знався зі своїми земляками Я. Головацьким, М. Устияновичем та М. Шашкевичем, належав до передових людей свого часу й брав активну участь у громадсько-культурному житті. За пропаганду української мови й передові на той час погляди після закінчення Львівської духовної семінарії (1836) О. Шухевичу два роки затримували висвячення в священики, а висвятивши, вісім разів змінювали йому парафію. У березні 1849 року він прибув до Тишківців, де прожив до смерті. Був деканом та інспектором шкіл Городенківського повіту². Осип Шухевич славився як добрий проповідник і письменник. Перекладав українською мовою твори Вергілія, німецьких письменників. Збірку творів О. Шухевича "Переводи й наслідування" із передмовою І. Франка в 1883 році видав його син Володимир³.

У Осипа і Анни Кульчицької (1822– 1866) – дочки священика Івана в Пійлі біля Калуша – було 12 дітей⁴. Всі вони виховувалися у демократичному дусі. У родині Шухевичів панувала рідна мова й зберігалися українські традиції. Все це, а також прихильне ставлення Осипа Шухевича до селян, мало важливе значення у формуванні світогляду сина Володимира.

Володимир Шухевич навчався в Коломийській, Станіславській, а з 1865 року в Чернівецькій гімназіях. Навчання тут української мови, літератури й історії здійснювалось на низькому рівні. Як писав О. Барвінський, не було тоді ні відповідних учителів, ні потрібних підручників. Однак під впливом творів Шевченка й статей у журналах "Основа", "Вечорниці" та "Мета" пробуджувалась національна свідомість українських гімназистів. Через суперечки із вчителями-консерваторами В. Шухевичу довелося залишити Чернівці й перейти до академічної гімназії у Львові. Але й там за непокірний характер з восьмого класу Володимира забрали до війська. Три роки служив він у Будапешті, Відні та Львові.

У Будапешті закінчив середню освіту й записався на філософський факультет університету. У Відні слухав лекції з математики, фізики й української мови. Завершив освіту в 1877 році (лише після довготривалого виконання обов'язків суплента Шухевича номінували в 1890 році професором реальної школи у Львові). Тут він працював аж до виходу на пенсію в 1913 році,

викладаючи зоологію, ботаніку, мінералогію, геологію, фізику та математику⁵.

Володимир Шухевич брав активну участь у громадському житті. У Львові майже не було жодного українського Товариства, де б він не був його засновником, співзасновником або діяльним членом⁶. Так, зокрема, 1870 року в Львові засновано студентське народовецьке Товариство “Дружний лихвар”, метою якого була допомога бідним студентам. Головою цього Товариства вибрано О. Огоновського, а контролером – В. Шухевича. За активну роботу в ньому згодом В. Шухевича обрано почесним членом⁷.

В. Шухевич був дуже товариський, елегантний, точний, тому мав багато друзів і знайомих не тільки серед українців, а й поміж поляків, німців, чехів, мадярів. На відміну від багатьох, писав відповідь на кожного листа.

У 1893 році В. Шухевич разом із тодішніми професорами львівських гімназій, відомими культурно-громадськими діячами Ю. Романчуком, А. Вахнянином, О. Барвінським організували перевезення тлінних останків “Пробудителя Галицької України” – Маркіяна Шашкевича з місця поховання (в чужій гробниці) в Новосілках-Ліських до власної гробниці на Личаківському цвинтарі у Львові. При цьому В. Шухевич як перший український фотограф-аматор у Львові поробив історичної ваги фотосвітлина, що згодом друкувалися як пам’яткові поштові листівки.

Працюючи на педагогічній ниві, В. Шухевич зрозумів потребу видання для дітей журналу рідною мовою, щоб протидіяти спольщенню українців. Думку про створення такого журналу В. Шухевич виношував ще з 1880-х років. З цього приводу він звертався насамперед до письменників з Придніпрянщини. Так, у 1884 році у листі до О. Кониського він просив прислати дитячі журнали з Петербурга, різні ілюстрації, 300–400 олеодруків “Воскресний вечір на Україні” В. Маковського, а також порадити найбільш влучну назву для створюваного ним журналу⁸.

Про свій намір видавати для дітей журнал українською мовою Шухевич писав 28 червня 1884 року також дружині П. Куліша – О. М. Білозерській-Куліш і просив, щоб якнайшвидше прислала “для добра діточок свої неоціненні праці”⁹.

Довго працював В. Шухевич над підготовкою видання. Тільки 1890 року вийшов перший номер журналу, який названо “Дзвінком”. Спочатку його офіційним редактором був О. Барвінський, що мав більше визнання в проурядових колах. У листі до Б. Грінченка від 31 липня 1890 року В. Шухевич писав: “Дзвінок” – се моє дитя, котре я вигрівав довго, поки воно світ побачило. Вже років 4 назад хотів я пустити його в світ, та годі було. З метою залучення до передплати більше учителів журнал підписує мій шурина – учитель семінарії О. Барвінський, який є більш знаний між учителями. З 16 числа стану підписувати я”. В цьому ж листі В. Шухевич пише про мізерний тираж журналу та про клопоти з його розповсюдженням. “Люди хвалять, а передплати не висилають”. “Дзвінок” має 264 передплатники, а треба 320, щоб оплатити всі витрати”¹⁰. Згодом стало ще гірше, бо дехто ще й почав критикувати журнал. У листі до Б. Грінченка від 24 квітня 1892 року В. Шухевич писав, що за два роки додав на “Дзвінок” більше як 500 золотих у надії, що з третім роком справа поліпшиться, але кількість передплатників впала до 172. Він скаржився: “З самої Росії торік було більш 30 передплатників, а сего року нема і 20, хоч впроваджую поволі фонетику та друкую працю українців”. Там же додав: “...здається, віку довгого “Дзвінкови” нема. Жаль закопати рідну дитину, так що ж – треба, бо годі кривдити себе та сім’ю, затягати довги на покриття видавництва” (НБУ, Від. рук., Ф. III, Спр. 40113).

Та до припинення видання “Дзвінка” не дійшло. В кінці 1892 року Шухевич передав видання журналу Українському педагогічному товариству, залишившись його редактором. У 1893 році питання фінансування журналу розв’язалося: заходами В. Шухевича крайовий сойм ухвалив дотацію в сумі 100 золотих річно (Учитель. – 1892. – С. 177, 340).

У першому номері “Дзвінка” опубліковано програмний вірш письменника з Галичини Володимира Масляка:

Учися, дитино, бо вчитися треба!

Учися, голубко, най розум не спить,

Най серце, і воля, і дух росте в силу!

Для життя, для світа треба ся учить!

Цей вірш протягом кількох десятиліть входив до букварів, по яких навчалися діти Галичини й Буковини.

В. Шухевич як редактор звертав особливу увагу на мовний стиль надісланих матеріалів, замінюючи діалектизми літературною мовою. Коли ж деякі члени виділу Українського педагогічного товариства вимагали заміни у текстах придніпрянських письменників літературних слів галицькими діалектизмами, він обурився і склав уповноваження редактора¹¹.

Добираючи матеріали до друку, В. Шухевич високо цінував твори українських передових письменників, зокрема придніпрянського походження, які, в свою чергу, радо надсилали їх йому. Так, Олена Пчілка в листі від 30 листопада 1889 року писала: “За найбільшою охотою обіцяю Вам свою підмогу... Вже сама думка Ваша видати ще одну часопись для руских (українських. – П. А.) дітей по-руські – есть мені дуже мила... у мене є чималий запас різних речей для дитячого читання, і посилаю Вам”¹².

На сторінках “Дзвінка” В. Шухевич друкував твори Олени Пчілки, Лесі Українки, М. Коцюбинського, І. Франка, Б. Грінченка, С. Руданського, І. Нечуя-Левицького, А. Кримського, О. Кониського та інших, а також знайомив дітей з біографіями І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Шашкевича, Ю. Федьковича, Л. Глібова, М. Лисенка тощо.

Найчастіше друкувався в “Дзвінку” байкар Л. Глібов (псевдонім – Дідусь Кенер), 50-річчю якого був присвячений майже весь четвертий номер журналу за 1891 рік (фото байкаря, автобіографія, низка віршів, казочка та інші матеріали). В листі від 19 грудня 1890 року від імені “нашої дітвори” Шухевич дякував Глібову та просив і на майбутнє присилати до “Дзвінка” свої твори, які користуються великим успіхом.

З проханням підготувати матеріал для “Дзвінка” Шухевич часто звертався до М. Коцюбинського. В одному з листів він просив прислати “оповідання хотьби в переводі з московського”, і отримавши “Святий вечір у Христа” Ф. Достоевського, надрукував його¹³. В іншому листі він писав: “...Ваше перо гладке, радо дітьми читається, тож не здивуйтесь, коли Вас попрошу спомогати мій “Дзвінок”. Найкраще я хотів якісь описи цікавих подорожей, котрі би дались короткими уступами містити”. Свої враження від поїздки до Канева М. Коцюбинський описав у статті “Шевченкова могила”, яка побачила світ у п’ятому номері “Дзвінка” за 1891 рік. Опісля М. Коцюбинському довелося працювати в Бессарабії, але й там він не забував про “Дзвінок”, надсилаючи свої матеріали. А в листі від 24 червня 1892 року просив передавати йому в Бессарабію “Дзвінок”¹⁴.

На прохання В. Шухевича регулярно для “Дзвінка” присилав свої твори Б. Грінченко. У журналі побачили світ його поезії (“Матері”, “Ластівка”, “Шевченкова могила”), байки (“Жалісливий вовк”, “Жаби”, “Сорока”, “Брехун”, “Учений ведмідь”), оповідання (“Олеся”, “Грицько”, “Украла”), біографії Квітки, Гребінки тощо.

Шухевич високо цінував цю допомогу. У листі від 15 березня 1890 року він писав Грінченкові: “Вашими писаннями стались Ви вже так популярними, що дітвора усе питає за Вашими оповіданнями та байкою”. Звертався теж до Грінченка в справі допомоги ілюстраціями з українського життя, пояснюючи, що в Галичині поширені лише німецькі картинки, “а сим годі годувати дітвору”¹⁵. Це питання також було темою листування В. Шухевича з О. Кониським. Він просив Кониського надіслати картини з історії та етнографії України, зокрема кліше з давніх річників “Ниви”. В листі від 18 січня 1890 року Шухевич просив Кониського: “У Вас у Києві є чимало видів Києва, гробниця Ярослава, церков Десятинна, Золоті Ворота та інші. Крім фотографій, найдеться у Вас чимало ілюстрацій по газетах. Повирізуйте та присилайте”¹⁶.

У справі присилання творів та фотографій він листувався з Ганною Барвінок та Дніпровою Чайкою. Остання вислала Шухевичу оповідання “Буряк”, “Весна” та інші, але на видрукування свого фото не згодилася¹⁷. На сторінках “Дзвінка” побачила світ п’еса Надії Кибальчич “Катерина Чайківна”¹⁸. Ганна Барвінок вислала до редакції “Дзвінка” п’ять своїх творів, але на кордоні пропустили тільки один (“Казка про Орла”)¹⁸. В. Шухевич знайомив галицьку дітвору й з творами зарубіжних письменників, зокрема з російськими. У “Дзвінку” №12 за 1892 рік опубліковано оповідання Тургенєва “Не хлібом єдиним жив буває чоловік”¹⁹.

На сторінках “Дзвінка” друкувалися матеріали на природничу, історико-етнографічну

тематику, написані В. Шухевичем (псевдонім – Шумило). Серед них – статті та оповідання “Потічок”, “Пчола”, “Дерево какао”, “Зворушене море”, “Любов вітчизни”, “Добрі товариші”, “Слон”, “Струсь”, “Бараболя”, “Кава”, “Пальми”, “В лісах Тасманії”, “На чатах”, “Святий вечір в школі Маркіяна Шашкевича у Львові” тощо. Заслуговує на увагу останнє оповідання, в якому Шухевич не лише вболіває за долю бідної дівчини, але й закликає активно їй допомагати.

Нерідко на сторінках свого журналу публікував Шухевич етнографічні матеріали, зокрема народні пісні, казки, гаївки, оповідання, описи звичаїв тощо. Писав він теж про писанки, етнографічно-промислову виставку у Львові в 1894 році, часто вмщував фотографії зразків гуцульської архітектури. У 1892 році були опубліковані “Пригоди ловецькі в полудневій Африці” за Майн Рідом та “Записки школяра” за Амічісом.

Багато зусиль доклав В. Шухевич у справі поширення “Дзвінка” та збільшення числа передплатників. У 1891 році він оголосив, що хто протягом цілого року передплачуватиме дитячий журнал, той, як премію, отримає твір І. Франка “Лис Микита” та М. Лисенка “Козу-Дерезу”. У листі до М. Бучинського 7 лютого 1891 року він просив “сприяти передплаті не тільки в родинях українських, але і по читальнях, школах та інших товариствах (ЛНБ, архів Бучинського, п. 2. – Спр. 53).

Особливу увагу звернув В. Шухевич на популяризацію й поширення журналу на Придніпрянщині. У листах до Б. Грінченка, М. Коцюбинського, А. Кримського, О. Кониського та інших вчений просив сприяти передплаті “Дзвінка” в Україні та в Росії. У листі до О. Кониського від 18 січня 1890 року говорилося: “Я вислав Вам “Дзвінок”, поагітуйте, щоб піддержував народ Ваш, принумеруючи, та підмогайте і письмом, хто чим і як може” (ІЛ, Від. рукописів, фонд 77, Спр. 126, Арк. 190–191). Іноді Шухевич вислав “Дзвінок” своїм кореспондентам, в тому числі й за Збруч, але царська цензура не пропускала журналу. У 1890 році він вислав Б. Грінченку 10 книжок, але вони повернулися з Одеського цензурного комітету²⁰.

Оцінка журналу, що його створив та редагував В. Шухевич, у різний час, з різних сторін була різною. Так, наприклад, С. О. Бердяєв на пропозицію В. Шухевича видавати “Дзвінок” спільними силами писав: “На спілку для видання “Дзвінка” не можу згодитися, хоч в мене вже лежить 75 зл., пожертвованих на се, і багато праць іменитих українських письменників. Через них саме і не вийде діла, бо ви матеріальну поміч з подякою приймаєте, а прози та поезії моїх учителів та приятелів ніколи не друкували через те, ніби вони не вміють для дітей писати... Через погане ставлення галичан не хочу мати з ними тісніших відносин”²¹. Нарікав на В. Шухевича також Л. Глібов, байку якого “Кіт та Собака” він помилково вмістив під прізвищем Боровиковського²². Б. Грінченко 19 березня 1893 року відмовився посилати до “Дзвінка” свої вірші, бо “Ваш коректор своїми помилками робить з їх не вірші, а якусь пописану рядками, нерозумну пробу”²². Грінченко радив друкувати журнал не галицьким діалектом, а чистою літературною мовою. Він заявив, що “...нехтування правил української мови в творах, що посилаю Вам, не можу вважати нізащо, тільки за пониження прав української літературної мови”. На думку Б. Грінченка, “Дзвінок” дискредитує себе різними дрібними передруками, але не вмщує поважних прозових творів українських письменників²³. Претензії до В. Шухевича як до редактора “Дзвінка” мав також М. Старицький²⁴. О. Барвінський відзначав, що “Дзвінок” був недбало редагований і тому мав лише 120 передплатників, а 144 особи отримували його безплатно²⁵. Частково винуватцем нарікань та критики був сам В. Шухевич, що не перевіряв коректи, не зіставляв надрукованого з оригіналами тощо. Але його важко звинувачувати в упертому дотриманні галицьких діалектів, бо саме їх вимагало багато галицьких вчителів на чолі з маститими представниками шкільних рад. В. Шухевич опинився між молотом та ковадлом. Не зумівши протистояти більшості членів відділу Українського педагогічного товариства й оборонити літературної мови, він, врешті, зрікся функції редактора журналу.

Паралельно з недоліками відзначалися й позитивні сторони “Дзвінка”. Так, учитель і етнограф М. Колцуняк у листі до В. Шухевича від 26 березня 1890 року писав, що йому подобалося редагування журналу²⁵. Селянин-самоук В. Равлюк із Орельця на Снятинщині, що під псевдонімом Галайда друкував у “Дзвінку” свої вірші, пісні, казки та загадки, підкреслював: “Нічого казати – гарний Ваш “Дзвінок”, мені дуже сподобався”²⁵. Культурно-освітній діяч і літературознавець В. Лукич відзначив, що “Дзвінок” в тих чотирьох роках, коли виходив під редакцією В. Шухевича, здобув собі добру славу, але, на жаль, громадянство належно не

підтримувало його матеріально настільки, як він на те заслужив. “Він виховує під зглядом загальним і національним наше найменше покоління, котре в деяких частинах нашої вітчизни поза домівкою не має змоги стрічатися в письмі з рідним словом”²⁶.

Підсумовуючи все, треба сказати, що “Дзвінок”, звичайно, мав вади. Це і недбале редагування, і відхід від оригіналу, й нелітературна мова. Однак він відіграв прогресивну роль у вихованні найменших читачів на творах кращих українських літераторів. Коли в Галичині друкувалися переважно твори маловідомих письменників, передусім клерикального напрямку, то “Дзвінок” знайомив найменших читачів з творами передових українських письменників і тим самим виховував молодь у демократичному дусі. У цьому й полягає велика заслуга В. Шухевича як редактора “Дзвінка”. Саме в цьому журналі вперше були опубліковані твори ряду письменників, що в умовах царизму не мали змоги друкуватися на Придніпрянщині.

Починаючи з 1889 року, у Львові виходив педагогічний журнал “Учитель”²⁷. У 1893 році його редактором став В. Шухевич. В редакційній статті першого номера за 1893 рік він писав:

Який учитель – такі діти,
які діти – такий народ!

Виходячи з міркувань, що просвіта і виховання дітей – це найважливіші підйоми народу, Українське педагогічне товариство приступає до видання п'ятого річника “Учителя”, щоб дати учительству спроможність далі набувати знань, а тим самим виховати відповідно дітей, щоб з них вийшов міцний силою і духом народ. За 10 років редакторства (1893–1904) В. Шухевич майже третину кожного номера журналу заповнював своїми статтями різної тематики. Під своїм прізвищем, криптонімом В. Ш. чи під псевдонімом Шумило, який, до речі, взяв від родинного прізвища своєї мами, в “Учителі” В. Шухевич надрукував ряд статей на актуальні педагогічні теми. Ось назви деяких із них: “Нові способи в навчанні найменших”, “Робота мозку в віку молодечім”, “Що можна обняти пам'яттю”, “Вплив алкоголю на діти”, “Індивідуальність учнів при збірнім навчанні”, “Забави дітей на прилюдних місцях”, “В справі науки гігієни”, “Історія цивілізації”, “Проблемні науки шкіл середніх”, “Помилки в рахунках”, “Моральне значення вправ фізичних”, “Публічне навчання поза школою”, “Чи можна дітям давати спиртових напитків”, “З психології дитини” тощо.

У статтях “Наука гігієни в угорських школах народних”, “Курси популярні на університеті віденським”, “З'їзд педагогів в Женеві”, “Виховання в Англії”, “Класи для дітей слабого ума в Лондоні”, “Наука чужих мов у Парижі”, “Справи шкільництва в Норвегії”, “З 3-го міжнародного конгресу психологічного”, “Шкільництво на чеській народописній виставі в Празі”, “Стан шкільництва в Росії”, “Розсліди над прямим письмом в Росії”, “Результати іспитів кваліфікаційних для шкіл народних і виділових у Львові”, “Число українських шкіл більшекласових на Буковині”, “Історія цивілізації в програмі науки шкіл середніх” та інших писав Шухевич про розвиток шкільної справи в Україні, Росії та Західній Європі²⁸.

В “Учителі” він теж вмістив дві статті про швейцарського педагога Й. Песталоцці, німецького археолога Г. Шлімана та французького біолога Л. Пастернака²⁹. З природничої тематики певний інтерес становлять і його статті: “Дещо про розмножування дерев і корчів овочевих”, “Долина рік (проба викладу природничо-географічного)”³⁰, “О тім, як комахи дбають про своє покоління”, “Плинний воздух”³¹, “Про птиць і їх лет”³², “Наслідки уживання гербати і кави”, “Сніг чорний і червоний” тощо³³.

У журналі “Учитель” на прохання В. Шухевича друкувалися прогресивні письменники та вчені: І. Франко, В. Левицький, В. Щурат, С. Ковалів, Є. Ярошинська, І. Верхратський та інші. У зв'язку з тим, що на видання журналу В. Шухевичеві доводилося витратити значні суми грошей, котрі йому не поверталися, він передав його видавництво Українському педагогічному товариству.

Як активний член цього Товариства, В. Шухевич мав доручення видавати популярні книжечки для найменших дітей. У листі до Олександри Куліш від 28 червня 1884 року про цю свою роботу він писав: “Видавництво доручило мені, бо я на цю тему збирав матеріали із нашої літератури. Доброго матеріалу не нашлося у нас доволі, то я перекладав із польської, німецької, французької літератур на українську”³⁴. Переклади випустив у світ малими ілюстрованими

книжечками, де під ілюстраціями різних звірів наводив короткі пояснення віршем.

Заходом Українського педагогічного товариства В. Шухевич видав декілька науково-популярних книжок для вчителів та старших дітей, зокрема підручник з хімії (1884), “Записки школяра” (1893), “З-під Бескиду до Андів” (1893) тощо. За його участі Українське педагогічне товариство видало серію оригінальних книжечок для дітей. Це: “Гостинець для дітей”, “Малий звіринець”, “Домові звірята”, “Забавки дітей” та інші. Позитивно ці книжечки оцінив І. Франко, який на прохання В. Шухевича написав у зрозумілій для дітей формі віршовані пояснення до ілюстрацій. Вірші про домашніх тварин написав О. Кониський. В. Шухевич вмістив їх у книзі “Домові звірята”.

Характеристика діяльності В. Шухевича на видавничому й педагогічному полі була б неповною, коли б не згадати про практичну допомогу вчителям та талановитій, але бідній молоді. Він сам був у критичному становищі, не раз потрапляв у неласку, й був час, коли йому загрожувало урядове переведення на Краківщину. Лише з труднощами вдалося В. Шухевичеві залишитися у Львові. Проте він не забував інших і допомагав їм. Так, він допоміг вступити до різьбярської школи синові бідного ремісника Придаткевича й підтримував його матеріально³⁵. Виступав проти політики дискримінації української молоді під час вступу до гімназії тощо³⁶.

У своїй багатогранній діяльності співпрацював учений з низкою народовських газет, зокрема з “Ділом”, “Зеркалом”, “Новим зеркалом” та “Зорею”. Газета “Діло” як орган народовців виходила у Львові з 1880 року. На її сторінках В. Шухевич друкував передові статті на суспільно-політичні й культурно-освітні теми, ряд статей з етнографії, про розвиток економіки, освіти й культури краю, про народні промисли, виставки, театр, музичне мистецтво тощо³⁷. Особливої уваги заслуговує стаття “По м’ясницях”, у якій він критикував ту частину галицької інтелігенції, що влаштувала розкішні вечорниці, зверхньо ставилася до бідніших і зовсім не дбала про народні інтереси. Шухевич висловлював жаль, що дівчата занехають народний одяг і танці, а більше захоплюються польською культурою. Він рекомендував, як чехи, не робити розмежування між різними верствами населення, менше дбати про дорогі модні строї, а більше матеріально сприяти молоді, що без засобів береться до науки³⁸.

Редакторам газети В. Шухевич радив не захоплюватися фейлетонами, а друкувати матеріали, що цікавили б “усіх, а не кількох людей”. Він дбав, щоби в “Ділі” публікувалися статті й художні твори прогресивних письменників. Так, на одному засіданні редакції В. Шухевич запропонував друкувати роман Ф. Достоєвського “Преступление и наказание” та твори І. Франка³⁹.

У Львові в 1882–1883 роках під редакцією К. Устияновича, а в 1886 році під редакцією Є. Олесницького виходив ілюстрований часопис “Зеркало”. В 1883–1885 роках цей часопис мав назву “Нове зеркало” й редагувався по чергову К. Устияновичем, В. Нагірним, К. Левицьким та Є. Олесницьким. У редакції часопису працював також В. Шухевич. У листі до О. Кониського він писав: “Я хвалюся сам, щоб підняти его до висоти такої, якої нам треба”⁴⁰. Одним з основних його досягнень було звернення до різних діячів культури з проханням присилати свої дописи. До співпраці вчений залучив І. Франка, що давав для часопису свої вірші, а також на основі інформації Шухевича готував рубрику “Сучасна літопись”, яка користувалася великою популярністю, й Шухевич був такої думки, що без неї “Зеркало” нічого не вартувало⁴¹.

Часописи “Зеркало” й “Нове зеркало” висвітлювали різні події в Галичині, критикували виборчу політику, австрійських урядовців, а також ту частину української інтелігенції, що не дбала про інтереси народу й недооцінювала національного виховання. Раз В. Шухевич гостро покритикував москвофіла І. Наумовича, що був популярним серед відсталого духовенства. Це призвело до того, що багато прихильників Наумовича стали відмовлятися від передплати часопису. Та зменшення передплатників не злякало В. Шухевича: він доклав старання, щоби “Зеркало” передплачували відділи читалень.

Третім періодичним виданням, з яким співпрацював В. Шухевич, був літературно-громадський тижневик “Зоря”, що виходив у Львові в 1880–1897 роках. У ньому він видрукував низку статей на природничу та етнографічну тематику⁴².

У “Зорі” співпрацював з І. Франком. Обидва вони підтримували зв’язки з прогресивними письменниками, що надсилали до “Зорі” свої твори. В. Шухевич носився з планом перебрати журнал повністю в свої й Франкові руки. Але частина народовців спротивилася цьому, більше

того, усунули І. Франка від праці в редакції, обіцяючи платити лише за статті й літературні твори⁴³. Це стало великим економічним ударом для останнього, бо ж раніше він отримував 350 злотих. Причиною звільнення стали зв'язки І. Франка з Драгомановим та процес над поетом, через який “публіка криво дивиться на нього і все не довіряє нам”, тобто народовській редакції “Зорі”, коли в наших часописах його ім'я найдеться”⁴³. Починаючи з 1873 року, В. Шухевич належав до культурно-освітнього Товариства “Просвіта”, заснованого в 1868 році⁴⁴. Як один із членів головного відділу цього Товариства, брав участь у підготовці до видання українською мовою популярної літератури, шкільних підручників, творів українських, російських та західноєвропейських письменників. Заходом “Просвіти” він видав “Веснянку” – читанку для дітей (1881), а також книжечку “Депо про здоровле, або як треба жити, щоб устеречись хвороби” (1881) тощо. В. Шухевич запропонував “Просвіті” видати твори Т. Шевченка та його біографію, що, відтак, і вдалося виконати⁴⁵. Якийсь час завідував книгарнею “Просвіти”. На його прохання чеський етнограф Ф. Ржегорж в 1890 році передав Товариству “Просвіта” свою цінну бібліотеку⁴⁶.

У грудні 1873 року за ініціативою О. Кониського, М. Драгоманова та інших у Львові засновано літературне Товариство ім. Шевченка. Саме тоді, коли царизм закритий київський відділ “Русского географического общества”, заборонив видання українською мовою, створення цього Товариства у Львові, куди не сягали руки царської адміністрації, сприяло розвитку українського слова. В. Шухевич неодноразово обирався членом відділу Товариства, а два роки був навіть заступником його голови⁴⁷.

У 1892 році це Товариство було реорганізоване в наукове з трьома секціями: історико-філософською, філологічною та математично-природничо-медичною. В. Шухевич працював в етнографічній комісії при філологічній секції, виступав майже на всіх засіданнях секції й етнографічної комісії, а також на загальних зборах Товариства з різними пропозиціями, що були спрямовані на покращення роботи самого Товариства або торкалися різних сторін життя краю. Так, на загальних зборах НТШ 25 березня 1901 року він запропонував, щоб відділ Товариства звернувся до Міністерства освіти з вимогою запровадження в польських середніх школах викладання української мови. Цю пропозицію підтримав І. Франко й від себе додав, що таку вимогу треба виставити спільно з Українським педагогічним товариством, “Просвітою” та іншими культурно-освітніми установами, щоб надати їй поважнішого всенародного характеру. Пропозицію В. Шухевича й І. Франка прийнято одногосно. В. Шухевич вимагав від НТШ кращої пропаганди видань Товариства⁴⁸.

В. Шухевич брав участь у дискусії стосовно зміни статуту НТШ, вносив пропозиції, щоб поліпшити роботу Товариства. Але це не завжди вдавалося⁴⁹. Так, запропонований ним 31 грудня 1903 року проект статуту, який, зокрема, передбачав створення ради Товариства, що контролювала б роботу відділу, а також надання НТШ характеру науково-популярної установи, не був схвалений.

Його пропозиції щодо ініціативи НТШ в усіх заходах, пов'язаних з особою Т. Шевченка (участь в організації шевченківських концертів, зборі коштів на пам'ятник Кобзареві та вивченні мистецької спадщини Шевченка), були прийняті⁵⁰. В. Шухевич доклав зусиль до популяризації Т. Шевченка в Галичині. Так, будучи в Києві, він придбав бюст поета роботи Т. Баронча, з якого у Львові художник Заклий виготовив копії. Ці копії він вислав М. Бурачинському до Станіслава, мав намір вислати Заячківському, Тисмениці та Барвінському в Тернопіль⁵¹.

У 1862 році у Львові було створено культурно-освітнє Товариство “Руська Бесіда”, яке влаштовувало концерти, театральні вистави та інші розваги. У 1864 році воно створило перший в Галичині професійний український театр і керувало його роботою⁵².

Членами Товариства “Руська Бесіда” була українська галицька інтелігенція, письменники І. Франко, А. Крушельницький, А. Чайківський, журналіст І. Белей, історик Ю. Целевич, фольклорист Ф. Колесса та багато інших⁵³. В. Шухевич, ставши членом Товариства (десь 1873 р.), згодом почав відігравати в ньому головну роль: у 1896–1904 рр. був його головою⁵⁴. Щоб пожвавити працю Товариства, він разом з І. Франком, М. Грушевським, О. Маковеєм та іншими розробляє новий статут Товариства та залучає до нього нових членів⁵⁵. У 1904 р. до Товариства належало 42 артисти і 213 осіб різних професій. Найбільш активними членами були Л. В. Лопатинський, брати Огоновські, К. Паньківський, В. Щурат, В. Шухевич та інші⁵⁶.

Український театр не мав свого приміщення, тому створений комітет українського народного театру 22 червня 1893 року звернувся до населення з відозвою збирати гроші на його будову⁵⁷. З цього приводу В. Шухевич розгорнув широку агітацію. Частина української громадськості відгукнулася на цей заклик. Але деякі діячі вважали, що спочатку потрібно вирішити ряд інших важливих питань. Діяч радикальної партії адвокат К. Трильовський вважав, що в першу чергу потрібно покращити матеріальне становище артистів, провести агітацію, щоб публіка відвідувала більш чисельно українські вистави⁵⁸.

Окремі керівники “Руської Бесіди”, орієнтуючись на монархічну Австрію, намагалися не допустити на сцену драматичних творів прогресивних українських письменників – І. Франка, М. Старицького, М. Кропивницького та інших. І. Франко в статті “Наш театр” (1892) критикував “Руську Бесіду” за погане керівництво театром і пропонував створити окреме драматичне Товариство, яке б займалося тільки театром⁵⁹.

На відміну від інших членів “Руської Бесіди”, В. Шухевич, як і І. Франко, дбав, щоб галицький театр носив більш народний український характер. У статті “Руський театр” (1894) І. Франко писав, що для того, щоб український театр міг під час вистави гідно себе показати, потрібно запросити на гастрольні виступи українських артистів з Росії, доповнити репертуар новими п’єсами, українськими і галицькими, звернути пильнішу увагу на костюми і декорації та на мистецьке відтворення на сцені української народної дійсності. І. Франко відзначав, що “ в цій справі дуже цінні і влучні зауваження подав відомий збирач і прихильник народного мистецтва проф. В. Шухевич”. У “Ділі”, в статті під заголовком “Після гастролей Руського театру у Львові” він слушно відзначив різні недоречності в декораціях, режисерській роботі і костюмах, критикував за неправильне оформлення інтер’єру селянської хати, що народні костюми являють собою якусь дивну мішанину, що вони більш опереткові, ніж українські⁶⁰.

1 Цю дату народження вказує сам В. Шухевич у своїй автобіографії, написаній ним в 1896 р. на прохання бібліографа І. Левицького. Зберігається у Львівській державній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України (далі скорочено ЛНБ) відділ рукописів. Словник І. Левицького, ф. 493, спр. III-85, арк. 1; 1849 рік народження вказаний і в документі про відбуття Шухевичем військової служби та інших, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві м. Львова. Ф. 735, оп. 1, спр. 1, арк. 2).

Отже, вказана дата народження 1850 р. в УРЕ т. 16, с. 398 та інших виданнях помилкова.

2 Хроніка НТШ, 1901, № 5. – С. 19–20.

3 “Зоря”, 1883, № 10, 11; ІЛ, відділ рукописів, фонд 3, спр. 1604, арк. 493.

4 Арсенич П. Родина Шухевичів. Коломия: Вік, 1995. – 120 с.

5 ЛНБ: відділ рукописів. III-85, арк. 4; “Діло” 1915 р., 24 квітня.

6 Хроніка НТШ. – 1918. – С. 107.

7 “Правда”. – Львів, 1872.

8 ІЛ, відділ рукописів, фонд 77, спр. 126, арк. 163–165.

9 Центральна наукова бібліотека НАН України (далі скорочено ЦНБ, відділ рукописів, І-30980.

10 Там само, 40113, 40123.

11 ЦНБ, відділ рукописів, 40105.

12 ЦДІА у Львові, фонд 735, пис. 1, спр. 11, арк. 145.

13 Дзвінок. – 1890. – № 24.

14 М. Коцюбинський: Твори в шести томах. – К., 1961, т. 5. – С. 23, 33.

15 ЦДБ, відділ рукописів, листи до Грінченка, спр. 40122–40125.

16 ІЛ, відділ рукописів, фонд 77, спр. 126, арк. 164, 183, 189.

17 ІЛ, фонд 76, спр. 23, 24.

18 ЦДІА у Львові, фонд 735, о. 1, спр. 11, арк. 47.

- 19 ЦДБ, фонд 1, спр. 30981.
- 20 ЦНБ, відділ рукописів, спр. 40119.
- 21 ІЛ, відділ рукописів, фонд 76, спр. 9, 17, 887.
- 22 М. Старицький: Твори у восьми томах. – К., 1968. – Т. 8. – С. 525.
- 23 ЛНБ, архів Барвінських, спр. 1201.
- 24 ЦДІА у Львові, фонд 735, пис. 1, справа, арк. 53.
- 25 ІЛ, відділ рукописів, фонд 3, справа 4181, арк. 1.
- 26 “Зоря”. – Львів, 1894. – С. 23.
- 27 Ясінчук Л. 50 літ рідної школи 1881–1931. – Львів. – С. 93.
- 28 “Учитель”. – Львів, 1895–1898.
- 29 “Учитель”. – 1896. – С. 28–30, 86, 183, 327, 330.
- 30 Там само. – 1898. – С. 61–62, 104–106, 131–136.
- 31 Там само. – 1897. № 3, 5, 6. – С. 44, 70, 87, 107–108.
- 32 Там само. – 1899. № 1.
- 33 Там само. – 1896. – С. 376, 198.
- 34 ЛНБ, відділ рукописів, 1–30981.
- 35 ЛНБ, Архів Барвінських, спр. 2839, 2878, арк. 5, 11.
- 36 “Діло”. – 1905. – № 67.
- 37 ЦНБ, відділ рукописів, 40100.
- 38 “Діло”. – 1900. – № 42, 43.
- 39 ЛНБ, архів Барвінських, 2839, лист 27, спр. 50, арк. 7.
- 40 ІЛ, фонд 77, спр. 126, арк. 162.
- 41 ІЛ, фонд 3, спр. 1603, арк. 203–205, спр. 1615, арк. 19, 45, спр. 1618.
- 42 Зоря, 1880, № 24; 1881, № 3, 18, 22; 1882, № 5; 1888, № 10. – С. 163–164.
- 43 ІЛ, відділ рукописів, фонд 77, спр. 126, арк. 170, 176, 178, 185.
- 44 ЦНБ, відділ рукописів, 40100; Зоря. – 1894. – С. 96.
- 45 ЛНБ, архів Барвінських, спр. 2839, лист 10.
- 46 Шухевич В. Францішек Ржегорж // Діло. – 1899. – 28 берез.
- 47 ЦДІА у Львові, фонд 309, оп. 1, спр. 12, арк. 5; Правда, 1891. – С. 174; Зоря, 1891. – № 10. – С. 200.
- 48 Хроніка НТШ. – 1900. – № 2. – С. 6–7; 1902. – № 10. – С. 4.
- 49 Учитель. – 1897. – С. 253; Справоздане НТШ. – Л., 1897. – С. 12; ЦДІА у Києві. – Ф. 1235, оп. 1, спр. 849. – Арк. 14.
- 50 Хроніка НТШ. – 1909. – № 39. – С. 5.
- 51 ЛНБ, архів Барвінських, спр. 2839, арк. 6; спр. 5043, арк. 3; Архів Бучинського, спр. 173, арк. 177.
- 52 Пилипчук Р. Театр на Західноукраїнських землях // Український драматичний театр. – К., 1967. – Т. 1. – С. 282–310.
- 53 ЦДІА у Львові, ф. 79. – С. 102.
- 54 ЦНБ, від. рук., ф. 3, спр. 40100; ЦДІА, ф. 514, оп. 1, спр. 24, арк. 2–6; спр. 64, арк. 2, 3.
- 55 Народ. – 1892. – № 13. – С. 183.

56 ЦДА, ф. 514, оп. 1, спр. 1, арк. 10, 20; спр. 53, арк. 2; спр. 64, арк. 3.

57 “Учитель”, 1893. – С. 222.

58 Трильовський К. В справі будови руського театру // Народ. – 1892. – № 2. – С. 44–45; № 4. – С. 59–61.

59 Франко І. Твори. – Т. 16. – С. 113, 178–190, 439.

60 Франко І. Твори. – Т. 14. – С. 202, 203.